

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

19 decembrie 2019 *

„Trimitere preliminară – Ajutoare de stat – Noțiune – Întreprindere publică feroviară în dificultate – Măsuri de ajutor – Alocarea unui ajutor financiar – Obiectiv – Continuarea activităților întreprinderii publice feroviare – Alocarea și participația la capitalul acestei întreprinderi publice – Transfer în capitalul unei alte întreprinderi publice – Criteriul investitorului privat – Obligația de notificare prealabilă a ajutoarelor noi”

În cauza C-385/18,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Consiglio di Stato (Consiliul de Stat, Italia), prin decizia din 5 aprilie 2018, primită de Curte la 11 iunie 2018, în procedura

Arriva Italia Srl,

Ferrotramviaria SpA,

Consorzio Trasporti Aziende Pugliesi (CO.TRA.P)

împotriva

Ministero delle Infrastrutture e dei Trasporti,

cu participarea:

Ferrovie dello Stato Italiane SpA,

Gestione Commissariale per Le Ferrovie del Sud Est e Servizi Automobilistici Srl a socio unico,

Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul A. Arabadjiev, președinte de cameră, domnul K. Lenaerts, președintele Curții, îndeplinind funcția de judecător al Camerei a doua, domnii P.G. Xuereb (raportor), C. Vajda și A. Kumin, judecători,

avocat general: domnul E. Tanchev,

grefier: domnul R. Schiano, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 8 mai 2019,

* Limba de procedură: italiana.

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Arriva Italia Srl, Ferrotramviaria SpA și Consorzio Trasporti Aziende Pugliesi (CO.TRA.P), de G. L. Zampa și de T. Salonic, avocați;
- pentru Ferrovie dello Stato Italiane SpA, de A. Zoppini, de G. M. Roberti, de G. Bellitti și de I. Perego, avocați;
- pentru guvernul italian, de G. Palmieri, în calitate de agent, asistată de P. Palmieri, avvocatessa dello Stato;
- pentru guvernul polonez, de B. Majczyna, în calitate de agent;
- pentru Comisia Europeană, de D. Recchia și de F. Tomat, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 29 iulie 2019,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 107 și a articolului 108 alineatul (3) TFUE.
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Arriva Italia Srl, Ferrotramviaria SpA și Consorzio Trasporti Aziende Pugliesi (CO.TRA.P) (denumite în continuare „Arriva Italia și alții”), pe de o parte, și Ministero delle Infrastrutture e dei Trasporti (Ministerul Infrastructurii și Transporturilor, Italia), pe de altă parte, în legătură cu transferul de către acesta din urmă a participației sale de 100 % la capitalul Ferrovie del Sud Est e Servizi Automobilistici Srl a socio unico (denumită în continuare „FSE”) către Ferrovie dello Stato Italiane SpA (denumită în continuare „FSI”).

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Punctul 188 din Comunicarea Comisiei Europene privind noțiunea de ajutor de stat astfel cum este menționată la articolul 107 alineatul (1) [TFUE] (JO 2016, C 262, p. 1, denumită în continuare „Comunicarea din 2016”) prevede:

„Faptul că autoritățile atribuie un serviciu public unui furnizor intern (chiar dacă erau libere să încredințeze serviciul terților) nu exclude o posibilă denaturare a concurenței. Cu toate acestea, o posibilă denaturare a concurenței este exclusă dacă se îndeplinesc următoarele condiții cumulative:

- (a) un serviciu face obiectul unui monopol legal (stabilit în conformitate cu dreptul Uniunii [Europene]) [...]
- (b) monopolul legal nu exclude doar concurența de pe piață, ci și pentru piață, în sensul că acesta exclude orice concurență posibilă pentru a deveni furnizorul exclusiv al serviciului în cauză [...]
- (c) serviciul nu este în concurență cu alte servicii; și

(d) în cazul în care furnizorul de servicii desfășoară activități pe o altă piață (geografică sau a produsului) care este deschisă concurenței, subvențiile încrucișate trebuie excluse. Acest lucru impune ținerea unei contabilități separate, alocarea costurilor și a veniturilor în mod adecvat și garantarea faptului că finanțarea publică furnizată pentru serviciul care face obiectul monopolului legal nu este în folosul altor activități.”

4 Punctele 211 și 212 din Comunicarea din 2016 au următorul cuprins:

„211. Există situații în care anumite infrastructuri nu sunt în concurență directă cu alte infrastructuri de același tip sau cu alte infrastructuri de natură diferită care oferă servicii cu un grad semnificativ de substituibilitate, sau cu astfel de servicii în mod direct [...] Lipsa concurenței directe între infrastructuri este adesea specifică infrastructurilor de rețele globale [...] care sunt monopoluri naturale, și anume în cazul cărora o reproducere ar fi nerentabilă. În mod similar, pot exista sectoare în care finanțarea privată pentru construirea de infrastructuri este nesemnificativă [...] Comisia consideră că un efect asupra schimburilor comerciale dintre statele membre sau denaturarea concurenței este, în mod normal, exclusă în ceea ce privește construcția de infrastructuri în cazurile în care, în același timp: (i) o infrastructură nu se confruntă în mod normal cu o concurență directă; (ii) finanțarea privată este nesemnificativă în sectorul și în statul membru în cauză; și (iii) infrastructura nu este concepută pentru a favoriza în mod selectiv o întreprindere sau un sector anume, ci să ofere beneficii pentru societate în general.

212. Pentru ca întreaga finanțare publică a unui anumit proiect să nu intre sub incidența normelor privind ajutoarele de stat, statele membre trebuie să se asigure că finanțarea oferită pentru construirea de infrastructuri în situațiile menționate la punctul 211 nu poate fi utilizată pentru subvenționarea încrucișată sau indirectă a altor activități economice, inclusiv exploatarea infrastructurii. [...]”

5 Punctul 219 din Comunicarea din 2016 prevede:

„Deși exploatarea infrastructurii feroviare [...] poate constitui o activitate economică, [...] construirea infrastructurii feroviare care este pusă la dispoziția potențialilor utilizatori în condiții egale și nediscriminatorii – spre deosebire de exploatarea infrastructurii – îndeplinește în mod normal condițiile prevăzute la punctul 211 și, prin urmare, finanțarea sa nu afectează, în general, schimburile comerciale dintre statele membre și nu denaturează concurența. [...]”

(*) [Notă oficială de subsol] Această observație nu aduce atingere evaluării cu scopul de a stabili dacă orice avantaj acordat de către stat operatorului unei infrastructuri constituie ajutor de stat. De exemplu, în cazul în care exploatarea infrastructurii face obiectul unui monopol legal și în cazul în care este exclusă concurența pe piață pentru exploatarea infrastructurii, un avantaj acordat operatorului infrastructurii de către stat nu poate denatura concurența și, prin urmare, nu constituie ajutor de stat. [...] Astfel cum s-a explicat la punctul 188, în cazul în care proprietarul sau operatorul desfășoară activități pe o altă piață liberalizată, acesta ar trebui, pentru a evita subvențiile încrucișate, să țină evidențe contabile separate, să aloce costurile și veniturile într-un mod adecvat și să garanteze faptul că finanțarea publică nu favorizează alte activități.”

Dreptul italian

6 Articolul 1 alineatul 867 din Legge n. 208 – Disposizioni per la formazione del bilancio annuale e pluriennale dello Stato (legge di stabilità 2016) [Legea nr. 208 privind formarea bugetului anual și pluriannual al statului] (denumită în continuare „Legea stabilității din anul 2016”) din 28 decembrie 2015 (supliment ordinar la GURI nr. 15 din 20 ianuarie 2016, denumită în continuare „Legea

stabilității din anul 2016”) prevedea plasarea sub administrare specială a FSE, având în vedere „situația financiară gravă” a acesteia din urmă. Această plasare sub administrare specială trebuia să fie pusă în aplicare printr-un decret al Ministerului Infrastructurii și Transporturilor.

- 7 Cea de a doua și cea de a cincea teză ale articolului 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016 impuneau administratorului special însărcinat cu administrarea FSE, pe de o parte, „să pregătească un plan de afaceri pentru restructurare” axat pe reducerea costurilor de funcționare a acesteia și, pe de altă parte, să prezinte propuneri ministrului infrastructurii și transporturilor pentru transferul sau înstrăinarea FSE în conformitate cu criteriile și cu procedurile stabilite printr-un decret adoptat de acest ministru. În plus, a șasea și ultima teză a articolului 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016 prevedea că, până la punerea în aplicare a planului de reorganizare menționat anterior, „în scopul asigurării continuității operaționale a [FSE]”, se autorizează o cheltuială de 70 de milioane de euro pentru anul 2016.
- 8 În temeiul acestei dispoziții din Legea din 2016 privind stabilitatea, ministrul infrastructurii și transporturilor a adoptat Decretul nr. 9 din 12 ianuarie 2016 (denumit în continuare „Decretul din 12 ianuarie 2016”), care prevedea plasarea sub administrare specială a FSE. Potrivit articolului 6 din acest decret, suma de 70 de milioane de euro alocată FSE în conformitate cu articolul 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016 era destinată majorării progresive de capital a acesteia din urmă și putea fi utilizată de administratorul special fără autorizarea prealabilă a acționarului public, „în scopul de a asigura continuitatea și regularitatea serviciului furnizat de societate”.
- 9 Prin Decretul nr. 264 din 4 august 2016 (denumit în continuare „Decretul din 4 august 2016”) și considerând că patrimoniul negativ al FSE se ridica la 200 de milioane de euro, ministrul infrastructurii și transporturilor a decis să transfere întreaga participație a ministerului său la capitalul acestei societăți către FSI.
- 10 Potrivit Decretului din 4 august 2016, cumpărătorul FSE a fost selecționat pe baza criteriilor menționate la articolul 1 alineatul 1 din acest decret, și anume: a) „ameliorarea eficienței participațiilor publice în contextul unei reorganizări în cadrul unei unități economice unice deținute de același proprietar (organism public)”, b) „deținerea, de către cumpărător, a unei capacități industriale și unor active suficiente pentru a asigura continuitatea serviciului și accesul la finanțare [...]” și (c) „restructurarea societății, ținându-se seama de capitalului net negativ al [FSE]”.
- 11 Potrivit articolului 2 alineatul 2 din Decretul din 4 august 2016, transferul trebuia să se opereze fără nicio contraprestație, sub rezerva angajării formale a FSI de a pune capăt, în termenul legal, dezechilibrului patrimonial al FSE. Articolul 2 alineatul 3 din acest decret prevedea că transferul nu repunea în discuție dreptul FSE de a utiliza alocarea sumei de 70 de milioane de euro menționată la articolul 1 alineatul 867 din Legea stabilității din 2016, în vederea atingerii obiectivelor prevăzute de această lege. În plus, reiese din articolul 2 alineatul 4 din același decret că transferul nu putea fi efectuat decât după ce Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Autoritatea pentru Concurență și Piețe, Italia, denumită în continuare „AGCM”) a decis să nu inițieze investigarea operațiunii de concentrare între FSI și FSE sau să autorizeze concentrarea menționată.
- 12 Ca urmare a transferului participației la capitalul FSE către FSI, articolul 47 alineatul 7 din decreto-legge n. 50 – Disposizioni urgenti in materia finanziaria, iniziative a favore degli enti territoriali, ulteriori interventi per le zone colpite da eventi sismici e misure per lo sviluppo (Decretul-legge nr. 50 privind dispoziții urgente în materie financiară, inițiative în favoarea colectivităților teritoriale, intervenții suplimentare pentru zonele afectate de evenimente seismice și măsuri pentru dezvoltare) din 24 aprilie 2017 (supliment ordinar la GURI nr. 95 din 24 aprilie 2017,

denumit în continuare „Decretul-lege nr. 50/2017”), devenit, după modificare, Legea nr. 96 din 21 iunie 2017 (supliment ordinar la GURI nr. 31 din 23 iunie 2017), a modificat a șasea teză a articolului 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016, înlocuind-o cu următorul text:

„Fără a aduce atingere obligațiilor prevăzute la prezentul alineat, se autorizează cheltuiala de 70 de milioane de euro pentru anul 2016. Aceste resurse se transferă în patrimoniul [FSE], pentru a fi utilizate, cu respectarea reglementărilor Uniunii în această materie și în cadrul planului de reorganizare a societății, exclusiv pentru acoperirea pasivelor, inclusiv anterioare, dacă este cazul, și a nevoilor financiare ale sectorului infrastructurii. Nu se aduce atingere actelor, măsurilor și operațiunilor deja realizate în temeiul [Decretului din 4 august 2016] [...]”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 13 La data plasării sale sub administrare specială, FSE i se atribuisese sarcina, de către regiunea Apulia (Italia), a exploatării și întreținerii unei infrastructuri feroviare locale cu o întindere de 474 km, cu servicii de transport feroviar public de călători, precum și furnizarea unor servicii complementare cu/sau de substituie a transportului rutier.
- 14 FSI, o întreprindere deținută integral de Ministerul Economiei și Finanțelor, este societatea holding a unui grup care operează în sectorul transportului feroviar de mărfuri și de călători, cu concursul filialei sale Trenitalia SpA, care este principala întreprindere feroviară italiană și concesionară a exploatării rețelei feroviare naționale a Rete Ferroviaria Italiana SpA, care face parte din același grup.
- 15 La 24 octombrie 2016, Arriva Italia și alții, care operează toate în sectorul transportului public, feroviar sau rutier și care informaseră anterior administratorul special cu privire la interesul în achiziționarea FSE, au formulat în fața Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio (Tribunalul Administrativ Regional din Lazio, Italia) o acțiune în anulare împotriva Decretului din 4 august 2016 care prevedea transferul către FSI a întregii participații a Ministerului Infrastructurii și Transporturilor la capitalul FSE.
- 16 În susținerea acestei acțiuni, ele au arătat, printre altele, că alocarea sumei de 70 de milioane de euro, precum și transferul către FSI a întregii participații deținute de Ministerul Infrastructurii și Transporturilor la capitalul FSE (denumite în continuare, împreună, „măsurile în discuție”) constituiau ajutor de stat și că, prin faptul că a omis să informeze Comisia cu privire la aceste măsuri și la punerea lor în aplicare, statul italian încălcase articolul 108 alineatul (3) TFUE.
- 17 La 26 octombrie 2016, AGCM a informat guvernul italian cu privire la proiectul de transfer către FSI al participației deținute în proporție de 100 % de Ministerul Infrastructurii și Transporturilor în capitalul FSE, precum și cu privire la alocarea sumei de 70 de milioane de euro (denumită în continuare „notificarea AGCM”). Motivul acestei informări se întemeia pe faptul că fiecare dintre măsurile în cauză era, potrivit AGCM, de natură să constituie un ajutor de stat.
- 18 La 21 noiembrie 2016, AGCM a decis să nu inițieze analizarea operațiunii de concentrare între FSI și FSE, dat fiind că, potrivit acestei autorități, o astfel de concentrare nu implica crearea sau consolidarea unei poziții dominante susceptibile să elimine sau să reducă în mod substanțial și durabil concurența pe piețele relevante.
- 19 Printr-o notă din 28 noiembrie 2016, ministrul infrastructurii și transporturilor a luat act de îndeplinirea a două condiții cărora le era subordonat transferul către FSI al întregii participații pe care o deținea în capitalul FSE, și anume aceea că AGCM decisese să nu inițieze investigarea operațiunii de concentrare între FSI și FSE și că FSI se angajase să pună capăt, în termenele legale, dezechilibrului patrimonial al FSE. În aceeași zi, transferul participației la capitalul FSE către FSI a fost realizat prin act notarial.

- 20 Nota ministerială din 28 noiembrie 2016 preciza că suma alocată de 70 de milioane de euro prevăzută la articolul 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016 „[trebuia] să fie utilizată – și alocată în mod exclusiv – pentru a acoperi nevoile financiare ale infrastructurii feroviare [a FSE], în conformitate cu legislația Uniunii”.
- 21 În luna ianuarie 2017, FSE a introdus o cerere la Tribunale di Bari (Tribunalul din Bari, Italia) prin care urmărea să obțină admiterea procedurii concordatului preventiv.
- 22 Prin hotărârea din 31 mai 2017, Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio (Tribunalul Administrativ Regional din Lazio) a respins acțiunea introdusă în fața sa.
- 23 Arriva Italia și alții au formulat apel împotriva acestei hotărâri la Consiglio di Stato (Consiliul de Stat, Italia).
- 24 Acesta consideră că pentru a soluționa litigiul aflat pe rol este necesară o interpretare a dispozițiilor Tratatului FUE.
- 25 În primul rând, instanța de trimitere are îndoieli cu privire la aspectul dacă măsurile în discuție au fost finanțate prin intermediul resurselor de stat și dacă acestea acordă un avantaj beneficiarului, astfel cum impune articolul 107 alineatul (1) TFUE. În special, transferul participației la capitalul FSE către FSI ar putea să se înscrie într-un context și să se încadreze în obiective care permit invocarea principiului neutralității Uniunii în privința regimului de proprietate a întreprinderilor consacrat la articolul 345 TFUE.
- 26 În al doilea rând, instanța de trimitere observă că suma de 70 de milioane de euro alocată FSE, deși a fost integrată în sistemul de contabilitate al acesteia din urmă, nu a ieșit în mod material din bugetul statului italian. Ar fi, așadar, îndoielnic ca fondurile în discuție să poată fi considerate ca fiind deja acordate și, prin urmare, să fie supuse obligației de notificare în temeiul articolului 108 alineatul (3) TFUE.
- 27 În al treilea rând, instanța de trimitere observă că sectorul economic relevant în speță este cel al transportului regional de călători pe teritoriul vizat de contractul de prestări de servicii încheiat între FSE și regiunea Apulia. Or, AGCM ar fi stabilit că transferul participației la capitalul FSE către FSI nu constituia o concentrare având ca efect restrângerea concurenței pe oricare dintre piețele serviciilor de transport în discuție în speță.
- 28 În sfârșit, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă, în ipoteza în care existența unui ajutor de stat ar trebui să fie totuși constatată în speță, suma alocată de 70 de milioane de euro ar trebui retrasă, iar structura de proprietate actuală a FSE menținută, sau dacă, dimpotrivă, ar trebui să se organizeze o procedură de cerere de ofertă pentru achiziționarea acestei societăți.
- 29 În aceste condiții, Consiglio di Stato (Consiliul de Stat) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
- „(1) În împrejurările de fapt și de drept prezentate mai sus, o măsură constând în alocarea în temeiul legii a sumei de 70 de milioane de euro în favoarea unui operator din sectorul transportului feroviar, în condițiile prevăzute de Legea stabilității din 2016 (articolul 1 alineatul 867), astfel cum a fost modificată prin Decretul-lege [nr. 50/2017], urmată de transferul de la acest operator la un alt operator economic, fără procedură de cerere de ofertă și fără contraprestație, constituie ajutor de stat în sensul articolului 107 din TFUE?
- (2) În cazul unui răspuns afirmativ, ajutorul în discuție este totuși compatibil cu dreptul Uniunii Europene și care sunt consecințele neefectuării notificării potrivit articolului 107 alineatul (3) TFUE?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 30 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 107 TFUE trebuie interpretat în sensul că, pe de o parte, alocarea unei sume de bani unei întreprinderi publice feroviare care se află în dificultăți financiare grave și, pe de altă parte, transferul integral al participației deținute de un stat membru la capitalul acestei întreprinderi către o altă întreprindere publică, fără o procedură de cerere de ofertă și în lipsa unei contraprestații, însă cu obligația acesteia din urmă de a remedia dezechilibrul patrimonial al celei dintâi, constituie ajutoare de stat în sensul articolului 107 TFUE.
- 31 Potrivit unei jurisprudențe constante, pentru calificarea unei măsuri drept „ajutor de stat” în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE, este necesară îndeplinirea tuturor condițiilor prevăzute de această dispoziție. Astfel, în primul rând, trebuie să fie vorba despre o intervenție a statului sau prin intermediul resurselor de stat. În al doilea rând, această intervenție trebuie să fie susceptibilă să afecteze schimburile comerciale dintre statele membre. În al treilea rând, aceasta trebuie să acorde un avantaj selectiv beneficiarului său. În al patrulea rând, aceasta trebuie să denatureze sau să amenințe să denatureze concurența (Hotărârea din 27 iunie 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania, C-74/16, EU:C:2017:496, punctul 38 și jurisprudența citată).
- 32 Prin urmare, trebuie să se examineze dacă aceste condiții sunt îndeplinite pentru măsurile în discuție.

În ceea ce privește alocarea sumei de 70 de milioane de euro către FSE

- 33 În ceea ce privește alocarea sumei de 70 de milioane de euro către FSE, trebuie amintit, în ceea ce privește prima dintre condițiile vizate la punctul 31 din prezenta hotărâre, că pentru ca avantajele să poată fi calificate drept „ajutoare” în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE, acestea trebuie, pe de o parte, să fie acordate direct sau indirect prin intermediul resurselor de stat și, pe de altă parte, să fie imputabile statului (Hotărârea din 15 mai 2019, Achema și alții, C-706/17, EU:C:2019:407, punctul 47, precum și jurisprudența citată).
- 34 În ceea ce privește, în primul rând, imputabilitatea măsurii în sarcina statului, este suficient să se constate că alocarea sumei menționate către FSE decurge direct din Legea stabilității din anul 2016.
- 35 În ceea ce privește, în al doilea rând, cerința ca avantajul să fie acordat direct sau indirect prin intermediul resurselor de stat, este necesar să se arate că împrejurarea că, potrivit instanței de trimitere, suma de 70 de milioane de euro nu a ieșit din punct de vedere material din bugetul statului italian și că, prin urmare, nu a dat naștere unei cheltuieli pentru bugetul acestui stat membru nu înseamnă, în sine, că o asemenea sumă nu poate fi calificată drept „resurse de stat”, în special atunci când a fost creată o sarcină potențială asupra bugetului statului italian la articolul 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016.
- 36 În această privință, reiese din jurisprudența Curții că, din momentul în care dreptul de a primi asistență, furnizată prin intermediul resurselor de stat, este conferit beneficiarului în temeiul legislației naționale aplicabile, ajutorul trebuie să fie considerat ca fiind acordat, astfel încât transferul efectiv al resurselor în cauză nu este decisiv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 martie 2013, Magdeburger Mühlenwerke, C-129/12, EU:C:2013:200, punctul 40).
- 37 Astfel, în ceea ce privește în special o întreprindere beneficiară care întâmpină dificultăți financiare, decizia autorităților publice de a acorda asistență statală acesteia, mai degrabă decât plata sa efectivă, este cea susceptibilă să permită persoanelor care conduc o astfel de întreprindere să concluzioneze că

activitatea sa este viabilă din punct de vedere economic și, prin urmare, să o continue, în măsura în care această decizie creează, pentru întreprinderea beneficiară, un drept de a primi această asistență, aspect a cărui verificare revine instanței de trimitere, dacă este necesar.

- 38 În această ultimă privință, trebuie arătat că reiese din articolul 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016 că alocarea sumei de 70 de milioane de euro către FSE era autorizată „în așteptarea punerii în aplicare a planului de restructurare” care trebuia elaborat de administratorul special, căruia îi revenea sarcina de a administra FSE în temeiul aceleiași dispoziții.
- 39 În speță, astfel cum reiese de asemenea din articolul 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016, legiuitorul italian decisese, având în vedere „situația financiară gravă” a FSE la data adoptării acestei legi, să pună suma menționată la dispoziția FSE în scopul de a asigura continuarea activităților acesteia, astfel cum reiese din articolul 6 din Decretul din 12 ianuarie 2016, ceea ce presupune că această punere la dispoziție era considerată ca fiind de aplicare imediată. Aceasta nu era condiționată de finalizarea unui plan de restructurare.
- 40 În această privință, trebuie arătat că raportul tehnic anexat la Legea stabilității din anul 2016 face referire la efecte negative semnificative asupra continuității serviciilor de transport public în regiunea Apulia, care, în lipsa unei intervenții extraordinare din partea statului italian, ar apărea încă din luna decembrie 2015. Trebuie amintit de asemenea că din decizia de trimitere reiese că suma în discuție în litigiul principal a fost contabilizată de FSE ca urmare a adoptării respectivei legi din 2016.
- 41 În aceste împrejurări, trebuie să se considere că alocarea sumei de 70 de milioane de euro către FSE, în temeiul articolului 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016, poate constitui, presupunând chiar că această sumă nu a provenit în mod material din bugetul statului italian, o intervenție prin intermediul resurselor de stat, în sensul jurisprudenței citate la punctul 31 din prezenta hotărâre, cu condiția ca această dispoziție să fi conferit deja FSE un drept la această alocare, aspect a cărui verificare revine instanței de trimitere.
- 42 În ceea ce privește a doua condiție menționată la punctul 31 din prezenta hotărâre, este necesar să se amintească că reiese din jurisprudența Curții că, în vederea calificării unei măsuri naționale ca ajutor de stat, nu este necesar să se stabilească o incidență reală a ajutorului în cauză asupra schimburilor comerciale dintre statele membre și o denaturare efectivă a concurenței, ci doar să se examineze dacă ajutorul respectiv este susceptibil să afecteze aceste schimburi și să denatureze concurența (Hotărârea din 27 iunie 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania, C-74/16, EU:C:2017:496, punctul 78 și jurisprudența citată).
- 43 În această privință, nu este necesar ca întreprinderile beneficiare să participe ele însele la schimburile dintre statele membre. Astfel, atunci când un stat membru acordă un ajutor întreprinderilor, activitatea internă poate fi menținută sau intensificată, cu consecința că șansele întreprinderilor stabilite în alte state membre de a intra pe piața acestui stat membru sunt în acest fel diminuate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 8 mai 2013, Libert și alții, C-197/11 și C-203/11, EU:C:2013:288, punctul 78, precum și jurisprudența citată).
- 44 În plus, reiese din jurisprudență că condiția potrivit căreia ajutorul trebuie să fie capabil să afecteze schimburile dintre statele membre nu depinde de caracterul local sau regional al serviciilor de transport furnizate sau de dimensiunea domeniului de activitate în cauză (Hotărârea din 14 ianuarie 2015, Eventech, C-518/13, EU:C:2015:9, punctul 69).
- 45 Având în vedere această jurisprudență, trebuie arătat că una dintre reclamantele din litigiul principal, și anume Arriva Italia, este o filială a grupului german Deutsche Bahn AG și că, astfel cum a observat domnul avocat general la punctul 48 din concluzii, alocarea sumei de 70 de milioane de euro către FSE a redus șansele acestei societăți sau chiar ale altor întreprinderi stabilite în alte state membre decât Republica Italiană de a obține administrarea infrastructurii feroviare atribuită FSE sau de a

furniza servicii de transport de călători cu privire la această infrastructură. În aceste condiții, o asistență financiară care permite să se asigure perenitatea unei întreprinderi precum FSE, care întâmpină dificultăți financiare, este susceptibilă să afecteze schimburile comerciale dintre statele membre.

- 46 În ceea ce privește a treia condiție menționată la punctul 31 din prezenta hotărâre, nu se contestă că alocarea sumei de 70 de milioane de euro către FSE constituia un avantaj acordat acestei întreprinderi publice. Cu toate acestea, dintr-o jurisprudență constantă mai rezultă că condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o măsură pentru a se încadra în noțiunea de „ajutor” în sensul articolului 107 TFUE nu sunt îndeplinite dacă întreprinderea publică beneficiară putea obține același avantaj precum cel care i-a fost pus la dispoziție prin intermediul resurselor statului în împrejurări care corespund condițiilor normale de piață, această apreciere realizându-se, pentru întreprinderile publice, cu aplicarea, în principiu, a criteriului investitorului privat (Hotărârea din 5 iunie 2012, Comisia/EDF și alții, C-124/10 P, EU:C:2012:318, punctul 78 și jurisprudența citată).
- 47 Rezultă de asemenea din jurisprudență că pentru a se aprecia dacă aceeași măsură ar fi fost adoptată, în condițiile unei piețe normale, de un investitor privat care se află într-o situație cât mai apropiată de situația statului, trebuie avute în vedere numai beneficiile și obligațiile referitoare la situația acestuia din urmă în calitate de acționar, cu excluderea celor care se referă la calitatea sa de putere publică (Hotărârea din 5 iunie 2012, Comisia/EDF și alții, C-124/10 P, EU:C:2012:318, punctul 79 și jurisprudența citată).
- 48 Pe de altă parte, în caz de îndoială, criteriul menționat nu se aplică decât dacă statul membru este în măsură să demonstreze, fără echivoc și pe baza unor elemente obiective și verificabile stabilite în prealabil sau simultan deciziei de acordare a avantajului economic, că măsura adoptată decurge din calitatea sa de acționar. Pot fi necesare, în această privință, în special elemente care să demonstreze că decizia respectivă este întemeiată pe evaluări economice comparabile cu evaluările pe care, în împrejurările speței, un investitor privat rațional aflat într-o situație cât mai apropiată de situația acestui stat membru le-ar fi efectuat înainte de a realiza investiția menționată, în scopul de a determina rentabilitatea viitoare a unei astfel de investiții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 iunie 2012, Comisia/EDF și alții, C-124/10 P, EU:C:2012:318, punctele 82 și 84).
- 49 În această privință, trebuie amintit că din articolul 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016 rezultă că suma de 70 de milioane de euro a fost alocată către FSE, având în vedere „situația financiară gravă” a acesteia din urmă, „pentru a asigura continuarea activităților [FSE]” în așteptarea punerii în aplicare a planului de restructurare. Or, un investitor privat aflat într-o situație cât mai apropiată de cea a statului nu ar fi efectuat, într-o situație precum cea în discuție în această cauză, o alocare în cuantum de 70 de milioane de euro unei întreprinderi care se afla în grave dificultăți financiare fără să fi evaluat în prealabil rentabilitatea unei astfel de investiții.
- 50 Cu toate acestea, nu reiese din elementele dosarului că statul italian a efectuat o astfel de evaluare înainte de adoptarea Legii stabilității din anul 2016. Desigur, raportul tehnic care însoțește această lege face referire la o „analiză financiară și economică” în această privință. Totuși, astfel cum a precizat domnul avocat general la punctul 54 din concluzii, nu există niciun indiciu că această analiză urmărea să stabilească rentabilitatea alocării sumei de 70 de milioane de euro pentru statul italian.
- 51 În aceste împrejurări, în lipsa unor elemente care să permită să se stabilească faptul că decizia de alocare a sumei în cauză către FSE a fost adoptată de stat în calitate de acționar al acesteia, aspect a cărui verificare va reveni totuși instanței de trimitere, nu pare a fi posibil să se aplice criteriul investitorului privat pentru a se concluziona că această alocare nu constituia un avantaj selectiv.
- 52 În ceea ce privește ultima dintre condițiile menționate la punctul 31 din prezenta hotărâre, trebuie amintit că, potrivit jurisprudenței citate la punctul 42 din prezenta hotărâre, nu trebuie să se stabilească o denaturare efectivă a concurenței, ci numai să se examineze dacă acest ajutor este susceptibil să denatureze concurența. De asemenea, trebuie amintit că ajutoarele care au drept scop să

degreveze o întreprindere de costurile pe care aceasta ar fi trebuit să le suporte în mod normal în cadrul administrării sale curente sau al activităților sale obișnuite denaturează în principiu condițiile privind concurența (Hotărârea din 27 iunie 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania, C-74/16, EU:C:2017:496, punctul 80 și jurisprudența citată).

- 53 O alocare de fonduri precum cea în discuție în litigiul principal, care permite unei întreprinderi care se află în dificultăți financiare grave să continue să fie prezentă pe piață, este, așadar, în principiu, susceptibilă să denatureze condițiile de concurență.
- 54 Desigur, FSI și guvernul italian susțin, în primul rând, că nu aceasta este situația în acțiunea principală, invocând faptul că suma de 70 de milioane de euro nu putea fi utilizată decât pentru a finanța infrastructura feroviară exploatată de FSE, în al doilea rând, că această exploatare era supusă unui monopol legal în dreptul italian și, în al treilea rând, că faptul că FSE ține o contabilitate separată pentru, pe de o parte, exploatarea acestei infrastructuri și, pe de altă parte, pentru furnizarea de servicii de transport ar evita orice risc de subvenționare încrucișată. Totuși, această argumentație nu poate infirma constatarea efectuată la punctul precedent din prezenta hotărâre, referitoare la efectele asupra condițiilor de concurență care pot rezulta din menținerea pe piață a unei întreprinderi precum FSE, care se află în dificultăți financiare grave.
- 55 Astfel, în primul rând, este necesar să se arate că nici versiunea originală a articolului 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016, nici Decretele din 12 ianuarie și 4 august 2016 nu prevedeau că suma de 70 de milioane de euro alocată FSE nu putea fi utilizată decât pentru a finanța infrastructura feroviară utilizată de aceasta din urmă. Numai în versiunea modificată prin Decretul-lege nr. 50/2017, adoptat la 24 aprilie 2017, această dispoziție din Legea stabilității din anul 2016 menționa o astfel de alocare a acestei sume.
- 56 Or, dat fiind că din jurisprudența citată la punctul 36 din prezenta hotărâre rezultă că momentul decisiv pentru aprecierea conformității unei măsuri în raport cu normele Uniunii privind ajutoarele de stat este cel la care dreptul de a primi ajutorul în cauză este conferit beneficiarului în temeiul legislației naționale aplicabile, modificarea alocării sumei în cauză în acțiunea principală prin Decretul-lege nr. 50/2017 nu poate afecta concluzia potrivit căreia alocarea acestei sume era susceptibilă să denatureze concurența, cu condiția ca articolul 1 alineatul 867 din Legea stabilității din anul 2016, în versiunea sa inițială, să fi conferit deja în favoarea FSE dreptul necondiționat la această alocare, aspect a cărui verificare este de competența instanței de trimitere, astfel cum reiese din cuprinsul punctului 41 din prezenta hotărâre.
- 57 În al doilea rând, desigur, astfel cum arată Comisia în esență la punctele 188 și 219 din Comunicarea din 2016, faptul că un stat membru atribuie un serviciu public supus unui monopol legal unei întreprinderi publice nu determină, în anumite împrejurări, o denaturare a concurenței și un avantaj acordat operatorului unei infrastructuri supuse unui monopol legal nu poate, în asemenea împrejurări, să denatureze concurența. Cu toate acestea, astfel cum precizează Comisia de asemenea, la punctul 188 litera (b) din această comunicare, pentru ca o astfel de denaturare să poată fi exclusă în asemenea împrejurări, este necesar ca monopolul legal să excludă nu numai concurența pe piață, ci și pentru piață, în sensul că exclude orice concurență posibilă pentru a deveni furnizorul exclusiv al serviciului în cauză.
- 58 Din dosarul prezentat Curții reiese că, pe durata contractului cu regiunea Apulia, FSE beneficiază de dreptul exclusiv de exploatare a infrastructurii feroviare cuprinse în acest contract pentru a furniza servicii de transport feroviar public de călători. Cu toate acestea, în vederea stabilirii faptului că era vorba despre o piață pentru care concurența era exclusă, ar fi necesar să se demonstreze că regiunea Apulia era obligată, prin măsuri legislative sau administrative, să atribuie exploatarea acestei infrastructuri și acestor servicii în mod exclusiv acestei întreprinderi (a se vedea prin analogie Hotărârea din 29 iulie 2019, Azienda Napoletana Mobilità, C-659/17, EU:C:2019:633, punctul 38). Or,

niciun element din dosarul prezentat Curții nu stabilește că exista o asemenea obligație, astfel încât rezultă că ar fi fost de asemenea posibil ca această regiune să atribuie respectiva exploatare și respectivele servicii unui alt prestator.

- 59 Prin urmare, alocarea sumei de 70 de milioane de euro către FSE, permițând acestei societăți să se mențină pe piață, era susceptibilă să împiedice ca altor întreprinderi, cum ar fi Arriva Italia și alții, să le fie atribuite exploatarea infrastructurii feroviare exploatare de FSE și furnizarea de servicii de transport pe această infrastructură.
- 60 În al treilea rând, în ceea ce privește argumentația referitoare la ținerea unei contabilități separate de către FSE, pe de o parte, pentru exploatarea infrastructurii feroviare în cauză și, pe de altă parte, pentru furnizarea de servicii de transport, trebuie arătat că, presupunând chiar că suma de 70 de milioane de euro a fost alocată către FSE și utilizată de aceasta exclusiv pentru finanțarea acestei infrastructuri feroviare, dacă este cazul, de la intrarea în vigoare a Decretului-lege nr. 50/2017, trebuie arătat că această împrejurare nu ar înlătura efectele asupra condițiilor de concurență vizate la punctul 53 din prezenta hotărâre. Astfel, după cum a indicat Comisia la punctul 219 din Comunicarea din 2016, construirea infrastructurii feroviare care este pusă la dispoziția potențialilor utilizatori în condiții egale și nediscriminatorii îndeplinește în mod normal condițiile prevăzute la punctul 211 din această comunicare, astfel încât finanțarea unei astfel de construcții nu denaturează concurența.
- 61 Or, presupunând că alocarea acestei sume către FSE ar putea fi înțeleasă ca fiind făcută numai în scopul construirii unei infrastructuri feroviare, iar nu în alte scopuri, este vorba totuși de o infrastructură feroviară care nu este pusă la dispoziția potențialilor utilizatori în condiții egale și nediscriminatorii, dat fiind că FSE se bucură de un drept exclusiv de utilizare pe durata contractului încheiat cu regiunea Apulia. Faptul că FSE este obligată să efectueze o contabilitate separată nu afectează, așadar, concluzia potrivit căreia alocarea sumei de 70 de milioane de euro acestei întreprinderi era susceptibilă să denatureze concurența.
- 62 Din ansamblul considerațiilor care precedă rezultă că, sub rezerva verificărilor care trebuie efectuate de instanța de trimitere, o măsură constând în alocarea unei sume de bani unei întreprinderi publice feroviare care se află în dificultăți financiare grave poate fi calificată drept „ajutor de stat” în sensul articolului 107 TFUE.

În ceea ce privește transferul participației la capitalul FSE către FSI

- 63 În ceea ce privește a doua dintre măsurile în cauză, trebuie arătat de la început că aceasta cuprinde două elemente, și anume, pe de o parte, transferul integral al participației deținute de Ministerul Infrastructurii și Transporturilor la capitalul FSE către FSI, fără o procedură de cerere de ofertă și fără contraprestație, și, pe de altă parte, obligația asumată de FSI de a remedia dezechilibrul patrimonial al FSE.
- 64 Deși faptul că participația deținută în capitalul FSE a fost transferată către FSI fără contraprestație sugerează, la prima vedere, că această din urmă întreprindere este cea care ar putea fi considerată drept beneficiara unui potențial ajutor de stat, trebuie amintit că operațiunea în discuție în litigiul principal urmărește restabilirea rentabilității FSE. Nu poate fi, așadar, exclus faptul că aceasta din urmă să poată fi considerată drept beneficiara ajutorului potențial. Va reveni, așadar, instanței de trimitere sarcina de a verifica care dintre aceste două întreprinderi trebuie considerată, dacă este cazul, drept beneficiara unui potențial ajutor de stat sau dacă se poate considera că atât FSE, cât și FSI, împreună, au beneficiat de un asemenea ajutor pe baza criteriilor stabilite la punctul 31 din prezenta hotărâre.
- 65 În ceea ce privește aspectul dacă a doua dintre cele două măsuri în cauză constituie un ajutor de stat în sensul articolului 107 TFUE, trebuie arătat, în primul rând, în ceea ce privește prima dintre condițiile menționate la punctul 31 din prezenta hotărâre, că transferul întregii participații deținute de

Ministerul Infrastructurii și Transporturilor în capitalul FSE către FSI trebuie considerat ca fiind un transfer de resurse de stat imputabil acestuia din urmă. În plus, obligația asumată de FSI de a remedia dezechilibrul patrimonial al FSE constituie de asemenea un transfer de resurse de stat, în favoarea acesteia din urmă, cu condiția ca FSE să fi dobândit un drept la această susținere, ceea ce va reveni, dacă este cazul, instanței de trimitere, să verifice. Întrucât angajamentul de a remedia dezechilibrul patrimonial al FSE este adoptat de o întreprindere publică deținută în întregime de Ministerul Economiei și Finanțelor, acesta este, în orice caz, imputabil statului italian.

- 66 Contrar celor susținute de guvernul italian și de FSI, faptul că, potrivit articolului 345 TFUE, acest tratat nu aduce atingere regimului proprietății în statele membre nu poate fi invocat în susținerea tezei potrivit căreia nu s-ar putea considera că transferul participației la capitalul FSE către FSI reprezintă ajutor de stat.
- 67 Astfel, după cum a amintit domnul avocat general la punctul 87 din concluzii, articolul 345 TFUE nu exclude regimurile de proprietate publică de la respectarea normelor privind ajutoarele de stat, dat fiind că din articolul 106 alineatul (1) TFUE reiese că normele Tratatului TFUE în materie de concurență, inclusiv cele privind ajutoarele de stat, se aplică, în principiu, și întreprinderilor publice. În plus, astfel cum a susținut Comisia, acceptarea tezei potrivit căreia normele în materie de ajutoare de stat nu ar fi aplicabile ca urmare a faptului că beneficiarul este o întreprindere publică și că avantajul acordat rămâne în sfera economică a statului în sens larg ar compromite efectul util al acestor norme și ar introduce o discriminare nejustificată între beneficiarii publici și beneficiarii privați, cu încălcarea principiului neutralității prevăzut la articolul 345 TFUE.
- 68 În orice caz, trebuie amintit că, în cauza principală, nu este vorba numai despre transferul capitalului unei întreprinderi publice în dificultate financiară la o altă întreprindere publică, ci și despre obligația acceptată de întreprinderea publică destinată a acestui transfer de a remedia dezechilibrul patrimonial al acestei întreprinderi publice în dificultate.
- 69 În al doilea rând, în ceea ce privește condiția referitoare la afectarea schimburilor dintre statele membre, trebuie arătat că transferul în discuție în acțiunea principală, la fel ca alocarea sumei de 70 de milioane de euro către FSE, reduce posibilitatea ca Arriva Italia, precum și alte întreprinderi stabilite în alte state membre decât Republica Italiană să își desfășoare activitatea pe piețele atribuite FSE. În aceste împrejurări, transferul participației la capitalul FSE către FSI, fără contraprestație, însă cu obligația acesteia din urmă de a remedia dezechilibrul patrimonial al FSE, trebuie considerat ca fiind o măsură susceptibilă să afecteze schimburile comerciale dintre statele membre.
- 70 În al treilea rând, în ceea ce privește aspectul dacă transferul participației deținute de Ministerul Infrastructurii și Transporturilor în capitalul FSE către FSI poate constitui un avantaj selectiv pentru FSI, trebuie arătat că un astfel de transfer de capital, fără contraprestație financiară, generează, în principiu, un avantaj selectiv în sarcina entității căreia îi este transferat capitalul dacă, la data acestui transfer, valoarea acestui capital depășește costul eventualelor obligații asumate de această entitate în cadrul acestei operațiuni de transfer. Astfel, în speță, transferul în cauză poate constitui un avantaj selectiv pentru FSI, din moment ce valoarea FSE, astfel amplificată, la data acestui transfer, precum și la nevoie, prin alocarea sumei de 70 de milioane în favoarea sa de către statul italian, depășește cuantumul investiției la care trebuie să procedeze FSI pentru a-și onora obligația de a remedia dezechilibrul patrimonial al FSE, aspect a cărui verificare este de competența instanței de trimitere.
- 71 Un astfel de transfer poate constitui, de asemenea, un avantaj selectiv în privința entității al cărei capital este transferat dacă această operațiune permite să i se asigure perenitatea. În cauza principală, existența unui astfel de avantaj, conferit FSE, depinde, așadar, de aspectul dacă obligația asumată de FSI de a remedia dezechilibrul patrimoniului FSE îi permite acesteia din urmă să continue să exploateze infrastructura feroviară care i-a fost atribuită de regiunea Apulia și să furnizeze servicii de transport asupra acestei infrastructuri, aspect a cărui verificare revine instanței de trimitere.

- 72 Spre deosebire de cele susținute de guvernul italian și de FSI, nu reiese din elementele din dosarul prezentat Curții că, în temeiul criteriului investitorului privat, întreprinderea publică beneficiară a acestui avantaj, fie FSI, fie FSE, ar fi putut obține același avantaj ca cel pus la dispoziția sa prin intermediul resurselor de stat în împrejurări care corespund condițiilor normale ale pieței, întrucât, astfel cum s-a arătat în notificarea AGCM, statul italian nu a efectuat o evaluare a rentabilității transferului participației la capitalul FSE, fără contraprestație, către FSI, însă cu obligația acesteia din urmă de a remedia dezechilibrul patrimonial al FSE, înainte de a proceda la acest transfer, aspect a cărui verificare va reveni, cu toate acestea, instanței de trimitere, luând în considerare în special raportul de audit la care guvernul italian a făcut referire în observațiile sale și în studiile aferente lunilor martie și mai 2016, la care FSI a făcut referire în cadrul ședinței în fața Curții.
- 73 În această privință, trebuie amintit, mai întâi, că, în vederea aplicării criteriului investitorului privat, în caz de îndoială, trebuie să fie posibil să se dovedească fără echivoc și pe baza unor elemente obiective și verificabile că măsura pusă în aplicare de statul membru în cauză decurge din calitatea sa de acționar (Hotărârea din 5 iunie 2012, Comisia/EDF, C-124/10 P, EU:C:2012:318, punctul 82). Or, din Decretul din 4 august 2016 rezultă că transferul participației la capitalul FSE către FSI urmărea în special să garanteze continuitatea încadrării în muncă și a serviciilor de transport furnizate de FSE. În plus, această operațiune urmărea de asemenea obiectivul de a menține participația la capitalul FSE în sectorul public. Cu toate acestea, astfel de considerații nu sunt luate în considerare de un investitor privat.
- 74 În continuare, trebuie amintit că evaluările economice efectuate după acordarea avantajului respectiv sau constatarea retrospectivă a rentabilității efective a investiției realizate de statul membru vizat nu sunt suficiente pentru a dovedi că acest stat membru a adoptat, în mod prealabil sau simultan acordării acestui avantaj, o astfel de decizie în calitatea sa de acționar (Hotărârea din 5 iunie 2012, Comisia/EDF, C-124/10 P, EU:C:2012:318, punctul 85). Așadar, soluția pozitivă, potrivit FSI, a procedurii concordatului preventiv inițiate de FSE nu poate fi luată în considerare pentru a verifica dacă transferul participației la capitalul FSE către FSI era conform cu criteriul investitorului privat.
- 75 În lumina celor ce precedă, nu este posibil, sub rezerva verificării menționate la punctul 72 din prezenta hotărâre, să se aplice criteriul investitorului privat pentru a concluziona că operațiunea de transfer al participației deținute de Ministerul Infrastructurii și Transporturilor în capitalul FSE către FSI nu constituia, în speță, un avantaj selectiv.
- 76 În al patrulea rând, în ceea ce privește aspectul dacă un astfel de transfer este susceptibil să denatureze concurența, trebuie arătat, astfel cum a observat domnul avocat general la punctul 118 din concluzii, că transferul menționat coroborat cu obligația asumată de FSI de a remedia dezechilibrul patrimoniului FSE a împiedicat ca concurenților potențiali ai acesteia din urmă, precum Arriva Italia și alții, să li se atribue exploatarea infrastructurii feroviare exploatate de FSE și furnizarea de servicii de transport pe această infrastructură.
- 77 Această concluzie nu este repusă în discuție de faptul că AGCM nu a inițiat o examinare a operațiunii de concentrare între FSI și FSE în raport cu normele italiene privind concentrările, dat fiind că evaluarea efectelor asupra concurenței ale unei operațiuni în raport cu aceste norme nu este identică cu cea privind existența posibilă a unui ajutor de stat. Astfel, din decizia AGCM reiese că aprecierea efectuată de aceasta urmărea să verifice dacă o asemenea concentrare determina crearea sau consolidarea unei poziții dominante susceptibile să elimine sau să reducă în mod substanțial și durabil concurența pe piețele relevante, iar nu dacă era susceptibilă să denatureze concurența în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE. În plus, din notificarea AGCM reiese că aceasta din urmă considera că transferul în discuție în litigiul principal era susceptibil să denatureze concurența.

- 78 Rezultă că, sub rezerva verificărilor care trebuie efectuate de instanța de trimitere, un transfer al unei participații la capitalul unei întreprinderi publice care se află în dificultăți financiare grave către o altă întreprindere publică, fără contraprestație, însă cu obligația acesteia din urmă de a remedia dezechilibrul întreprinderii publice în dificultate, poate fi calificat drept „ajutor de stat”.
- 79 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 107 TFUE trebuie interpretat în sensul că, sub rezerva verificărilor care trebuie efectuate de instanța de trimitere, atât alocarea unei sume de bani unei întreprinderi publice care se află în grave dificultăți financiare, cât și transferul întregii participații deținute de un stat membru la capitalul acestei întreprinderi către o altă întreprindere publică, fără contraprestație, însă cu obligația acesteia din urmă de a remedia dezechilibrul patrimonial al primei întreprinderi, pot fi calificate drept „ajutoare de stat” în sensul articolului 107 TFUE.

Cu privire la a doua întrebare

- 80 Cu titlu introductiv, trebuie arătat că, deși, prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere a făcut referire la articolul 107 alineatul (3) TFUE, reiese din decizia sa că această întrebare vizează, în realitate, articolul 108 alineatul (3) TFUE, potrivit căruia statele membre sunt obligate să informeze Comisia în timp util cu privire la proiectele lor care urmăresc să instituie sau să modifice ajutoare.
- 81 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească, în ipoteza în care dreptul Uniunii trebuie interpretat în sensul că măsuri precum alocarea unei sume de bani unei întreprinderi publice care se află în dificultăți financiare grave sau transferul întregii participații deținute de un stat membru la capitalul acestei întreprinderi către o altă întreprindere publică, fără contraprestație, însă cu obligația acesteia din urmă de a remedia dezechilibrul patrimonial al celei dintâi, trebuie să fie calificate drept „ajutoare de stat” în sensul articolului 107 TFUE, ce consecințe ar trebui deduse din faptul că aceste ajutoare nu au fost notificate Comisiei, cu încălcarea dispozițiilor articolului 108 alineatul (3) TFUE.
- 82 Desigur, prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită de asemenea Curții să stabilească dacă, în cazul în care ar trebui constatată prezența unui ajutor de stat, un asemenea ajutor ar fi compatibil cu dreptul Uniunii. Cu toate acestea, din decizia sa reiese că, prin intermediul acestei întrebări, instanța de trimitere solicită în realitate să se stabilească dacă, în cazul în care se poate considera că măsurile în cauză acordă un avantaj destinatarilor lor, celelalte condiții necesare pentru a califica o măsură drept „ajutor de stat” sunt de asemenea îndeplinite și că, sub acest aspect, a doua întrebare se suprapune, așadar, cu prima întrebare.
- 83 În orice caz, trebuie amintit că reiese dintr-o jurisprudență constantă a Curții, care este, în plus, citată în decizia de trimitere, că aprecierea compatibilității unor măsuri de ajutor cu piața internă ține de competența exclusivă a Comisiei, care acționează sub controlul instanțelor Uniunii (Hotărârea din 11 iulie 1996, SFEI și alții, C-39/94, EU:C:1996:285, punctul 42, precum și Hotărârea din 29 iulie 2019, Bayerische Motoren Werke/Comisia, C-654/17 P, EU:C:2019:634, punctul 79 și jurisprudența citată).
- 84 În ceea ce privește răspunsul care trebuie dat la a doua întrebare, reiese dintr-o jurisprudență constantă că instanțelor naționale, sesizate cu un litigiu întemeiat pe pretinsa încălcare a obligației de notificare către Comisie a unui ajutor de stat în conformitate cu articolul 108 alineatul (3) TFUE, le revine obligația de a avea în vedere toate consecințele unei astfel de încălcări, în conformitate cu dreptul lor național, atât în ceea ce privește validitatea actelor de punere în aplicare a măsurilor de ajutor, cât și recuperarea asistenței financiare acordate cu încălcarea acestei dispoziții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 octombrie 2016, DEI și Comisia/Alouminion tis Ellados, C-590/14 P, EU:C:2016:797, punctul 100, precum și jurisprudența citată).

- 85 În această privință, trebuie subliniat că restabilirea situației anterioare plății unui ajutor ilegal sau incompatibil cu piața internă constituie o cerință necesară pentru a menține efectul util al dispozițiilor tratatelor referitoare la ajutoarele de stat (Hotărârea din 7 martie 2018, SNCF Mobilités/Comisia, C-127/16 P, EU:C:2018:165, punctul 104 și jurisprudența citată).
- 86 În cadrul litigiului principal și în măsura în care ar trebui să se considere că măsurile în cauză constituie ajutoare de stat, va reveni, așadar, instanței de trimitere sarcina de a deduce toate concluziile care decurg din faptul că aceste ajutoare nu au fost notificate Comisiei, cu încălcarea articolului 108 alineatul (3) TFUE, și, prin urmare, trebuie considerate ilegale.
- 87 În ceea ce privește alocarea sumei de 70 de milioane de euro, va reveni mai precis instanței de trimitere sarcina de a stabili avantajul, inclusiv dobânzile majorate aferente acestuia, care a rezultat pentru FSE din punerea la dispoziție a respectivei sume și de a dispune ca aceasta din urmă să restituie avantajul menționat.
- 88 În ceea ce privește transferul participației la capitalul FSE către FSI, restabilirea situației anterioare ar implica, dacă este cazul, inversarea acestui transfer prin reatribuirea participației la FSE către Ministerul Infrastructurii și Transporturilor, precum și neutralizarea ansamblului efectelor acestui transfer.
- 89 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la a doua întrebare că dreptul Uniunii trebuie interpretat în sensul că, din moment ce măsuri precum alocarea unei sume de bani unei întreprinderi publice care se află în dificultăți financiare grave sau transferul întregii participații deținute de un stat membru la capitalul acestei întreprinderi către o altă întreprindere publică, fără contraprestație, însă cu obligația acesteia din urmă de a remedia dezechilibrul patrimonial al celei dintâi, sunt calificate drept „ajutoare de stat” în sensul articolului 107 TFUE, revine instanței de trimitere sarcina de a deduce toate consecințele care decurg din faptul că aceste ajutoare nu au fost notificate Comisiei, cu încălcarea dispozițiilor articolului 108 alineatul (3) TFUE, și, prin urmare, trebuie considerate ilegale.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 90 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

- 1) **Articolul 107 TFUE trebuie interpretat în sensul că, sub rezerva verificărilor care trebuie efectuate de instanța de trimitere, atât alocarea unei sume de bani unei întreprinderi publice care se află în grave dificultăți financiare, cât și transferul întregii participații deținute de un stat membru la capitalul acestei întreprinderi către o altă întreprindere publică, fără contraprestație, însă cu obligația acesteia din urmă de a remedia dezechilibrul patrimonial al primei întreprinderi, pot fi calificate drept „ajutoare de stat” în sensul articolului 107 TFUE.**
- 2) **Dreptul Uniunii trebuie interpretat în sensul că, din moment ce măsuri precum alocarea unei sume de bani unei întreprinderi publice care se află în dificultăți financiare grave sau transferul întregii participații deținute de un stat membru la capitalul acestei întreprinderi către o altă întreprindere publică, fără contraprestație, însă cu obligația acesteia din urmă de a remedia dezechilibrul patrimonial al celei dintâi, sunt calificate drept „ajutoare de stat” în sensul articolului 107 TFUE, revine instanței de trimitere sarcina de a deduce toate**

consecințele care decurg din faptul că aceste ajutoare nu au fost notificate Comisiei Europene, cu încălcarea dispozițiilor articolului 108 alineatul (3) TFUE, și, prin urmare, trebuie considerate ca fiind ilegale.

Semnături